

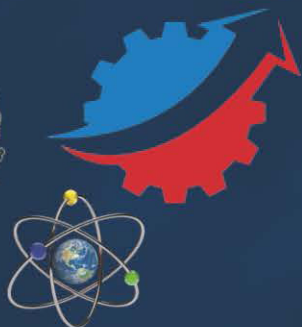
MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

*ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal*

2026-YIL

IYUN/6-SON, I-QISM

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 2026-yil, iyun.

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc)

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.08.06 – "G'ildirakli va gusenisali mashinalar va ularni ishlatish" (texnika fanlari)
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA KORPORATIV MENEJMENTNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI VA STRATEGIK AHAMIYATI.....	14
Xabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich	
GREEN ECONOMY TRANSITION AND INVESTMENT CHALLENGES IN DEVELOPING COUNTRIES	20
Ismoilov Sulaymon Axmadjon o'g'li	
O'ZBEKISTONDA YASHIL SOLIQQA TORTISH TIZIMINI MUAMMOLAR, YECHIM VA IMKONIYATLARI ASOSIDA JORIY ETISH.....	24
Abdumannobova Gulnoz Akmaljon qizi	
O'ZBEKISTONDA IJTIMOIIY TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI MOLIIYALASHTIRISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH VA INVESTITSIIYAVIIY JOZIBADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	30
Nosirova Kamola Alimovna	
RAQAMLI IQTISODIYOTDA TELEKOMMUNIKATSIYA XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATION MODELLARI VA ULARNING SAMARADORLIGINI TAHLIL QILISH	39
Xazratov Abror Panjiyevich	
MINTAQA SANOAT KORXONALARIDA IQTISODIIY O'SISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI	44
Astanayev Kulmaxammat Sanayevich	
TIJORAT BANKLARIDA INNOVATION DEPOZIT XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIIY SAMARADORLIGI VA UNING BANK RESURS BAZASIGA TA'SIRI.....	51
Ro'zimurodov Olim, Normamatov Ruslanbek Shamsiddin o'g'li	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA SUG'URTA EKOTIZIMINI SHAKLLANTIRISH VA RIVOJLANTIRISHNING TASHKILIIY-IQTISODIIY ASOSLARI.....	57
Xalikulova Gulzada Tadjimuratovna, Kodirova Samira Kamol qizi	
MEHNAT SHARTNOMASI ASOSIDA FAOLIYAT YURITUVCHI QO'RIQLASH DEPARTAMENTI TIZIMIDAGI IDORAVIIY HARBIYLASHTIRILGAN QO'RIQLASH VA IDORAVIIY QOROVULLIK BO'LINMALARI ISHCHI-XIZMATCHILARIGA DAVLAT IJTIMOIIY SUG'URTASINI TATBIQ ETISHNING HUQUQIIY-IQTISODIIY JIHATLARI	64
Salimbayev Mirsohibjon Mirsodiq o'g'li	
ТЕОРИЯ ОРГАНИЗАЦИИ ИСЛАМСКОГО СТРАХОВАНИЯ И ЕГО СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ НА ПРИМЕРЕ БЛИЖНЕВОСТОЧНЫХ СТРАН.....	70
Гаффоров Шухрат Насриевич	
IJTIMOIIY-IQTISODIIY RIVOJLANTIRISHDA MADANIY TURIZM SOHASIDAGI SUBYEKTLAR TA'SIRINI BAHOLASH USULLARI.....	77
Shohruzbek Ruziyev	
"YASHIL IQTISODIYOT"GA O'TISH SIYOSATINING DASTAKLARI.....	84
Inatullayeva Intizor Jamshid qizi, Uchqun Yunusovich O'roqov	
RAQAMLI MEDIA BOZORI SHAROITIDA OMMAVIIY AXBOROT VOSITALARI KORXONALARIDA DAROMAD MANBALARINI DIVERSIFIKATSIYA QILISHNING IQTISODIIY USTUVOR YO'NALISHLARI.....	87
Sharipova Shahlo Istamovna	
TIJORAT BANKLARINING AHOLINING HUDUDIIY XARID QOBILIIYATIGA YO'NALTIRILGAN KREDIT SIYOSATINI TASHKIL ETISH TIZIMI	92
Tursunov Bekmuxammad Omonovich, Qarshiyev O'ktam G'aybullo o'g'li	
INVESTITSIIYALAR BUXGALTERIIYA HISOBII OBYEKTI SIFATIDA.....	99
I.Boymurodov	
TA'LIM MUASSASALARIDA SAMARALI MENEJMENT MEXANIZMLARINI RIVOJLANTIRISH	103
Makhmudov Sunnatjon Abdujabbor o'g'li, Ashurova Jasmina Jo'ra qizi	
O'ZBEKISTONDA SOG'LIQNI SAQLASH TIZIMINI MOLIIYALASHTIRISHNING IQTISODIIY ASOSLARI VA BUDJET XARAJATLARI DINAMIKASI	110
Sarsenbaev Baxitjan, Toremuratova Indira, Xayirbaeva Balzira	

TASHQI SAVDO FAOLIYATINI SOLIQQA TORTISH AMALIYOTINING FISKAL VA INSTITUTSIONAL TAHLILI	115
Almuradov Ne'mat Abdullayevich	
SIRKULYAR IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH IQTISODIY MEXANIZMLARINI ISLOH QILISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI	123
Kuzieva Nargiza Ramazanovna	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA DAVLAT MULKINI BOSHQARISH VA XUSUSIYLASHTIRISHNING ZAMONAVIY TAMOYILLARI.....	130
Musurmonqulov Muhammad Ural o'g'li	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI ISHLAB CHIQRISH TARMOQLARIDA SANOAT 4.0 MODELIDAN FOYDALANISH AMALIYOTI TAHLILI.....	136
Komilova Dilafruz Rustam qizi	
"O'ZBEKISTON TEMIR YO'LLARI" AJNING SINGULYAR VA AMALIY IQTISODIYOTNING INTEGRATSION MEXANIZMI ASOSIDA SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.....	141
Bobojonova Zarnigor Shokirovna	
EKSPORT SALOHİYATINI OSHIRISHDA INVESTITSİYALARDAN SAMARALI FOYDALANISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI	149
Axmedov Umidjon	
NMSH TURIDAGI RELEARNING TEXNIK TAVSIFLARINI TEKSHIRISH UCHUN STEND ISHLAB CHIQISH.	156
Raxmonov Bobomurod, Qodirov Azamat, Yusupova Shirin, Mirzaraxmedov Zafar	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ВЛИЯНИЯ КЛАСТЕРОВ ИНДУСТРИИ РАЗВЛЕЧЕНИЙ НА РЕГИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ (ЗАНЯТОСТЬ, ДОХОДЫ, ТУРИСТИЧЕСКИЙ ПОТОК, НАЛОГОВЫЕ ПОСТУПЛЕНИЯ): КРИТЕРИИ И МЕТОДЫ ОЦЕНКИ	163
Султонмуродов Мирзо-Улугбек Мукумжон углы	
ИННОВАЦИОННЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ В ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ЦЕНТРАХ: ПРИМЕНЕНИЕ AI-ИНСТРУМЕНТОВ ДЛЯ ЭФФЕКТИВНОГО ФОРМИРОВАНИЯ УЧЕБНЫХ ГРУПП.....	170
Джамолова Хилола Исматиллаевна, Алимова Машхура Тоирхоновна	
XIZMATLAR SOHASIDA KICHIK BIZNES KORXONALARINI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHNI DAVLAT TOMONIDAN QO'LLAB-QUVVATLASHNING MUHIM YO'NALISHLARI	175
Ulmasova Oygul Baxtiyorovna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA TIJORAT BANKLARINING RIVOJLANISH STRATEGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	181
Raxmanov Zafar Yashinovich	
КРЕАТИВНЫЙ ТУРИЗМ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ РЕМЕСЕЛ В УЗБЕКИСТАНЕ.....	187
Хушназарова Махзуна Гуламджановна	
MADANIY MEROS OBYEKTLARINING XALQARO TURIZM OQIMLARIGA TA'SIRI: GLOBAL TENDENSIYALAR VA MINTAQAVIY TAHLIL	193
Qilichov Muhridin Husniddin o'g'li	
ФОРМИРОВАНИЕ И НАКОПЛЕНИЕ ПЕРВЫХ МЕДИЦИНСКИХ ЗНАНИЙ	200
Рахматуллаева Фотима Султонмуродовна	
SAVDO KORXONALARIDA SEGMENTLARNI HISOB OBYEKTI SIFATIDA TASNIFLASHNING USLUBIY ASOSLARI	206
Bobomuradova Sarvinov Ziyadullayevna	
SAVDO KORXONALARIDA SEGMENTLARNI HISOB OBYEKTI SIFATIDA TASNIFLASHNING USLUBIY ASOSLARI	206
Bobomuradova Sarvinov Ziyadullayevna	
ИССЛЕДОВАНИЕ ВЛИЯНИЯ НИТРООКСИДИРОВАНИЯ НА СТРУКТУРУ И ЭКСПЛУАТАЦИОННЫЕ СВОЙСТВА КОНСТРУКЦИОННЫХ СТАЛЕЙ	212
Бойназаров Урол Равшанович	

SANOAT ISHLAB CHIQARISHI VA IQTISODIY O'SISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING TA'SIRI	219
Pardayev Orifjon Charshamiyevich	
IQTISODIYOT TARMOQLARINI RIVOJLANTIRISHDA FISKAL INSTRUMENTLAR SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING AMALIY JIHATLARI	224
Mardonov Kamoliddin Karamiddinovich	
RAQAMLI TAFOVUT (DIGITAL DIVIDE) VA UNING QISHLOQ HUDUDLARIDA ISHSIZLIK DARAJASIGA TA'SIRI (ISH KUCHI VA KAPITAL HAQIDAGI IQTISODIY NAZARIYA DOIRASIDA)	230
O'rozaliyev Elyor Shuxrat o'g'li	
THE ESSENCE AND PLACE OF LOGISTICS IN THE SYSTEM OF THE NEW MARKET ECONOMY OF UZBEKISTAN	236
Musayeva Shoira Azimovna	
MODDIY ZAHIRALAR HISOBI VA XARAJATLAR TAHLILINI TAKOMILLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI	241
Soibbekov Abdulvosit, Teshaboyev Xushnud	
AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING JAMIYAT TARAQQIYOTIDAGI O'RNI	247
Amonov Muhsin Erkinovich	
SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINING RISKLARNI ANIQLASH VA BAHOLASHDAGI O'RNI	251
Sirojev Nurbek G'ulomiddin o'g'li	
PARRANDACHILIK SOHASINING ZARURATI, O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA ILMIY-NAZARIY ASOSLARI	255
Hayitnazarova Holida Bekmurzayevna	
AHOLI TURMUSH TARZINI YAXSHILASHDA KO'P QAVATLI TURAR JOY MAJMUALARI JOYLASHUVINING EKONOMETRIK MODELLARI: JAHON TAJRIBASI	265
Farmonov Bobur Davronovich	
XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARDA PUL OQIMLARI HISOBI VA AUDITINING NAZARIY- METODOLOGIK ASOSLARI: ELEKTR ENERGETIKASI TARMOG'INING O'ZIGA XOS JIHATLARI	277
Djurayev Davlat Djonibekovich	
HUDUDLARDA XIZMATLAR SOHASINING ZAMONAVIY RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	281
Abikayumov Bekzod Turdiniyozovich	
ZAMONAVIY UY-JOY FONDI BOSHQARUVIGA YO'NALTIRILGAN KADRLAR TAYYORLASH TIZIMINI TASHKIL ETISH STRATEGIYASI	285
Berdiyeva Dilfuza Axatovna	
УПРАВЛЕНИЕ КРЕДИТНЫМ РИСКОМ В СИСТЕМЕ РОЗНИЧНОГО БАНКОВСКОГО КРЕДИТОВАНИЯ..	290
Базарова Ниropa	
KIMYO SANOATI KORXONALARINING RAQAMLI SALOHİYATINI BAHOLASH USULLARI	297
Odinayev Nuriddin Ramozon o'g'li	
MAHSULOT SIFATINI BOSHQARISHNING XALQARO ISO STANDARTLARI TIZIMINING XUSUSIYATLARI	301
Atakulov Askad Raimkulovich	
MADANIY MEROS OBYEKTLARINING XALQARO TURIZM OQIMLARIGA TA'SIRI: GLOBAL TENDENSIYALAR VA MINTAQAVIY TAHLIL	308
Qilichov Muhriddin Husniddin o'g'li	

MADANIY MEROS OBYEKTLARINING XALQARO TURIZM OQIMLARIGA TA'SIRI: GLOBAL TENDENSIYALAR VA MINTAQAVIY TAHLIL

Qilichov Muhridin Husniddin o'g'li

Buxoro davlat universiteti,

Turizm va mehmonxona xo'jaligi kafedrası doktoranti

E-mail: m.h.qilichov@buxdu.uz

ORCID: 0000-0001-5107-4876

Annotatsiya. Ushbu maqolada madaniy meros obyektlari va xalqaro turizm oqimlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik global miqyosda tahlil qilinadi. Tadqiqot 2015–2024-yillar davomida UNWTO va UNESCO tomonidan e'lon qilingan ikkilamchi statistik ma'lumotlar asosida deskriptiv statistika hamda trend tahlili usullari yordamida amalga oshirilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, xalqaro turistlarning 39 foizdan ortig'i madaniy turistlar sifatida tasniflanadi va UNESCO Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan har bir yangi obyekt turistlar oqimini o'rtacha 0,22 foizga oshiradi. Mintaqalar kesimidagi tahlil Yevropaning ushbu yo'nalishdagi yetakchi mavqeini tasdiqlash bilan birga, Osiyo va Afrika mintaqalarida madaniy meros resurslaridan foydalanish hamda turizm oqimlarini jalb etish darajasida muayyan tafovutlar mavjudligini ko'rsatadi. Maqolada madaniy meros obyektlari barqaror turizmni rivojlantirishning muhim strategik resurslaridan biri sifatida baholanadi.

Kalit so'zlar: madaniy meros, xalqaro turizm, UNESCO, UNWTO, turizm oqimlari, barqaror turizm, mintaqaviy tahlil.

Abstract. This article examines the relationship between cultural heritage sites and international tourism flows at the global level. The study is based on secondary statistical data published by UNWTO and UNESCO for the period 2015–2024 and employs descriptive statistical and trend analysis methods. The findings indicate that more than 39% of international tourists can be classified as cultural tourists, while each additional UNESCO World Heritage Site contributes to an average increase of 0.22% in tourist arrivals. Regional analysis confirms Europe's leading position in this field and reveals notable disparities in the utilization of cultural heritage resources and tourism attraction across Asia and Africa. The article identifies cultural heritage as an important strategic resource for sustainable tourism development.

Keywords: cultural heritage, international tourism, UNESCO, UNWTO, tourism flows, sustainable tourism, regional analysis.

Аннотация. В данной статье исследуется взаимосвязь между объектами культурного наследия и международными туристическими потоками на глобальном уровне. Исследование проведено на основе вторичных статистических данных ЮНВТО и ЮНЕСКО за 2015–2024 годы с использованием методов описательной статистики и трендового анализа. Результаты показывают, что более 39 % международных туристов относятся к категории культурных туристов, а каждый новый объект Всемирного наследия ЮНЕСКО способствует увеличению туристического потока в среднем на 0,22 %. Региональный анализ подтверждает лидирующие позиции Европы и одновременно выявляет определённые различия в уровне использования культурного наследия и привлечения туристических потоков в странах Азии и Африки. В статье культурное наследие рассматривается как важный стратегический ресурс устойчивого развития туризма.

Ключевые слова: культурное наследие, международный туризм, ЮНЕСКО, ЮНВТО, туристические потоки, устойчивый туризм, региональный анализ.

KIRISH

Zamonaviy dunyoda turizm sohasining jadal rivojlanishi hamda madaniy merosning global iqtisodiyotdagi ahamiyati tobora ortib bormoqda. 2024-yilda dunyo bo'yicha 1,4 milliard nafar xalqaro turist qayd etilgan bo'lib, bu 2023-yilga nisbatan 11 foizlik o'sishni anglatadi. Mazkur ko'rsatkich turizm sektorining COVID-19 pandemiyasi oqibatlaridan to'liq tiklanganini va yangi rekord darajaga erishganini tasdiqlaydi. Bugungi kunda madaniy turizm barcha xalqaro sayohatlarning qariyb 40 foizini tashkil etib, madaniy meros obyektlari nafaqat tarixiy xotirani saqlash, balki iqtisodiy rivojlanish imkoniyatlarini kengaytirishda ham muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Madaniy meros va turizm o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik uzoq yillardan buyon ilmiy tadqiqotlar markazida bo'lib kelmoqda. Dallen J. Timothy (Arizona State University professori) madaniy merosni turizmning eng muhim resurslaridan biri sifatida baholaydi. Uning 2011-yilda nashr etilgan va 2020-yilda qayta ishlangan ikkinchi nashri chop etilgan "Cultural Heritage and Tourism: An Introduction" asari ushbu yo'nalishdagi asosiy ilmiy manbalardan biri hisoblanadi. Asarning ikkinchi nashrida geosiyosiy jarayonlar, mojarolar, ortiqcha turizm (overtourism) va iqlim o'zgarishi kabi zamonaviy masalalar ham keng yoritilgan.

McKercher va Du Cros (2002) madaniy turizm nazariyasining rivojlanishiga salmoqli hissa qo'shgan olimlar sifatida e'tirof etiladi. Ularning "Cultural Tourism: The Partnership between Tourism and Cultural Heritage Management" asarida madaniy turizm va madaniy merosni boshqarish tizimlari o'rtasidagi munosabatlar tahlil qilinib, ushbu ikki sohaning rivojlanish darajasiga qarab shakllanuvchi yetti xil hamkorlik modeli taklif etilgan.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Greg Richards (2018) "Journal of Hospitality and Tourism Management" jurnalida chop etilgan tahliliy maqolasida madaniy turizm bo'yicha ilmiy tadqiqotlar so'nggi o'n yillikda sezilarli darajada kengayganini qayd etadi. Xususan, madaniy iste'mol, merosni muhofaza qilish va ijodiy iqtisodiyot bilan bog'liq masalalarga ilmiy qiziqish keskin ortgan. UNWTO tomonidan 43 ta a'zo davlat va 61 nafar xalqaro ekspert ishtirokida o'tkazilgan tadqiqot natijalari ham madaniy turizmning ahamiyatini tasdiqlaydi. Tadqiqotda ishtirok etgan milliy turizm tashkilotlarining 89 foizi madaniy turizmni o'z rivojlanish strategiyalarining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etgan.

UNESCO Butunjahon merosi obyektlarining xalqaro turizm oqimlariga ta'siri ham ko'plab ilmiy tadqiqotlarda o'rganilgan. Yevropa Ittifoqining 27 davlati bo'yicha olib borilgan panel ma'lumotlar tahlili natijalariga ko'ra, UNESCO ro'yxatiga kiritilgan har bir yangi obyekt xalqaro turistlar sonining o'rtacha 0,22 foizga oshishiga xizmat qiladi. Ushbu omil madaniy resurslar orasida eng kuchli ta'sir ko'rsatuvchi determinantlardan biri sifatida baholanadi. Bundan tashqari, biror obyekt UNESCO Butunjahon merosi maqomini olgandan so'ng, unga tashrif buyuruvchi xalqaro turistlar soni o'rtacha 7–10 foizga ortishi kuzatilgan.

UNWTO ma'lumotlariga ko'ra, xalqaro turistlarning o'rtacha 39 foizdan ortig'i madaniy turistlar sifatida tasniflanadi va ushbu ko'rsatkichning kelgusi yillarda ham o'sishi prognoz qilinmoqda. Shu bilan birga, ilmiy adabiyotlar tahlili bir qator dolzarb masalalar mavjudligini ko'rsatadi. Jumladan, madaniy turizmning yagona va umumqabul qilingan ta'rifi hanuzgacha shakllanmagan, global miqyosdagi qiyosiy ma'lumotlar bazasi yetarli darajada rivojlanmagan hamda mintaqalar o'rtasidagi tafovutlar bo'yicha tadqiqotlar nisbatan cheklanganligicha qolmoqda (Richards, 2018; Timothy, 2020; UNWTO, 2023).

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot ikkilamchi ma'lumotlar asosida amalga oshirilgan kvantitativ tavsifiy (descriptive quantitative) tadqiqot hisoblanadi. Tadqiqot doirasida birlamchi ma'lumotlarni yig'ish ishlari olib borilmadi. Barcha ko'rsatkichlar xalqaro miqyosda tan olingan tashkilotlarning ochiq statistik ma'lumotlar bazalaridan olindi va tahlil qilindi.

Tadqiqotda quyidagi rasmiy xalqaro manbalardan foydalanildi:

UNWTO World Tourism Barometer (2015–2024) — xalqaro turistlar soni, ularning mintaqalar bo'yicha taqsimoti hamda turizm daromadlari to'g'risidagi asosiy statistik ma'lumotlar manbai;

UNESCO World Heritage List (2024-yil holatiga ko'ra) — UNESCO Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan madaniy meros obyektlari soni va ularning geografik taqsimoti haqidagi ma'lumotlar manbai;

UNWTO Tourism and Culture Synergies Report (2018) — madaniy turizm ulushi, uning rivojlanish tendensiyalari hamda turizm siyosatiga oid ma'lumotlar manbai;

OECD Tourism Trends and Policies (2018) — OECD a'zo davlatlaridagi turizm ko'rsatkichlari va madaniy turizmning iqtisodiy ahamiyatiga oid statistik ma'lumotlar manbai.

Tahlil 2015–2024-yillar oralig'ini qamrab oladi. Mazkur davrning tanlanishi bir vaqtning o'zida turizm sohasining pandemiyagacha bo'lgan o'sish bosqichini (2015–2019), COVID-19 pandemiyasi bilan bog'liq inqiroz davrini (2020–2021) hamda tiklanish va barqarorlashuv jarayonlarini (2022–2024) kompleks ravishda baholash imkonini beradi.

Geografik qamrov jihatidan tadqiqot UNWTO tasnifiga muvofiq quyidagi asosiy mintaqalarni o'z ichiga oladi:

Yevropa;

Osiyo va Tinch okeani mintaqasi;
Amerika;
Afrika;
Yaqin Sharq;
Janubiy Osiyo.

Mazkur mintaqalar kesimida madaniy meros obyektlari soni, xalqaro turizm oqimlari hamda ularning o'zaro bog'liqligi qiyosiy tahlil qilindi.

Tadqiqotda deskriptiv statistika, qiyosiy tahlil va trend tahlili usullaridan foydalanildi. Deskriptiv statistika yordamida xalqaro turizm oqimlari va madaniy meros obyektlari bo'yicha asosiy ko'rsatkichlar umumlashirildi. Trend tahlili orqali 2015–2024-yillar davomida kuzatilgan o'zgarishlar va rivojlanish dinamikasi baholandi. Qiyosiy tahlil usuli esa mintaqalar o'rtasidagi farqlarni aniqlash va ularning o'ziga xos xususiyatlarini baholash imkonini berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqotda ikkita asosiy tahlil usulidan foydalanildi:

1. Deskriptiv statistika usuli. Mazkur usul yordamida har bir mintaq va yil kesimida xalqaro turistlar soni, madaniy turizm ulushi (%), UNESCO Butunjahon merosi obyektlari soni hamda turizm daromadlari (mlrd AQSH dollari) bo'yicha asosiy statistik ko'rsatkichlar hisoblab chiqildi. Tahlil jarayonida o'rtacha qiymatlar, mutlaq va nisbiy o'zgarishlar, shuningdek, yillik o'rtacha o'sish sur'ati (CAGR – Compound Annual Growth Rate) aniqlanib, ularning dinamikasi baholandi.

2. Trend tahlili usuli. 2015–2024-yillar davomida xalqaro turizm oqimlarining vaqt qatori (time series) asosida rivojlanish tendensiyalari tahlil qilindi. COVID-19 pandemiyasining turizm sohasiga ta'sirini aniqroq baholash maqsadida tahlil uch bosqichga ajratildi: pandemiyagacha bo'lgan davr (2015–2019), pandemiya davri (2020–2021) va tiklanish bosqichi (2022–2024). Pandemiyagacha hamda tiklanish davrlaridagi tendensiyalar alohida ko'rib chiqilib, ularning o'zaro qiyosiy tahlili amalga oshirildi.

Mazkur usullar asosida madaniy meros obyektlari soni bilan xalqaro turizm oqimlari o'rtasidagi bog'liqlik, mintaqalar kesimidagi rivojlanish dinamikasi hamda global tendensiyalar aniqlanib, ilmiy xulosalar shakllantirildi (1-jadval).

1-jadval

Tadqiqotda foydalanilgan ma'lumotlar va metodlar umumiy ko'rinishi¹

Mezon	Tavsif
Tadqiqot turi	Kvantitatif tavsifiy tadqiqot
Ma'lumot turi	Ikkilamchi (secondary data)
Asosiy manba 1	UNWTO World Tourism Barometer (2015-2024)
Asosiy manba 2	UNESCO World Heritage List (2024)
Asosiy manba 3	UNWTO Tourism & Culture Synergies Report (2018)
Asosiy manba 4	OECD Tourism Trends and Policies (2018)
O'rganish davri	2015-2024 (10 yil)
Geografik qamrov	6 UNWTO mintaqasi (global)
Tahlil usuli 1	Deskriptiv statistika (o'rtacha, Δ%, CAGR)
Tahlil usuli 2	Vaqt qatori trend tahlili (time series)
Solishtirma davr	Pandemiyagacha (2015-2019) vs tiklanish (2022-2024)
Dasturiy ta'minot	Microsoft Excel, UNWTO ochiq ma'lumotlar bazasi

2019-yilda xalqaro turistlar soni 1,5 milliard nafarga yetib, tarixiy eng yuqori ko'rsatkich qayd etildi. 2015–2019-yillar oralig'idagi besh yillik davrda xalqaro turizm oqimlarining yillik o'rtacha o'sish sur'ati (CAGR) 5,2 foizni tashkil etdi. Ushbu davr global turizmning barqaror rivojlanish bosqichi sifatida tavsiflanadi.

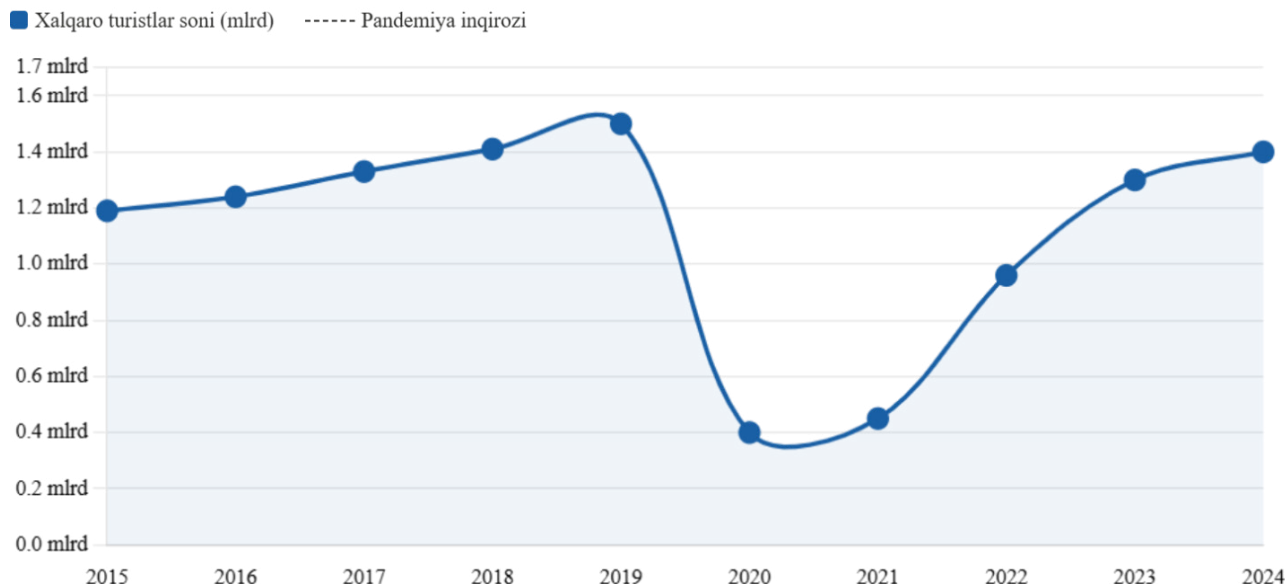
Biroq COVID-19 pandemiyasi tufayli 2020-yilda xalqaro turistlar soni keskin kamayib, 400 million nafargacha tushib ketdi. Natijada bir yil ichida xalqaro turizm oqimlarida 73 foizlik pasayish kuzatildi. Mazkur holat zamonaviy turizm tarixidagi eng yirik inqirozlardan biri sifatida baholanadi.

1 Muallif ishlanmasi

Pandemiyadan keyingi davrda xalqaro turizm bozori bosqichma-bosqich tiklana boshladi. Xususan, 2024-yilda dunyo bo'yicha 1,4 milliard nafar xalqaro turist qayd etildi. Bu ko'rsatkich 2023-yilga nisbatan 11 foizga yuqori bo'lib, pandemiyagacha bo'lgan 2019-yil darajasining qariyb 99 foiziga tengdir.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, 2024-yil xalqaro turizm sektorining pandemiya oqibatlaridan deyarli to'liq tiklanganligini tasdiqlovchi muhim bosqich bo'ldi. Turizm oqimlarining barqaror o'sishi madaniy meros obyektlari, transport infratuzilmasi va turistik xizmatlar tizimining rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ushbu omillar xalqaro sayohatlar hajmining tiklanishiga sezilarli hissa qo'shdi (1-rasm).

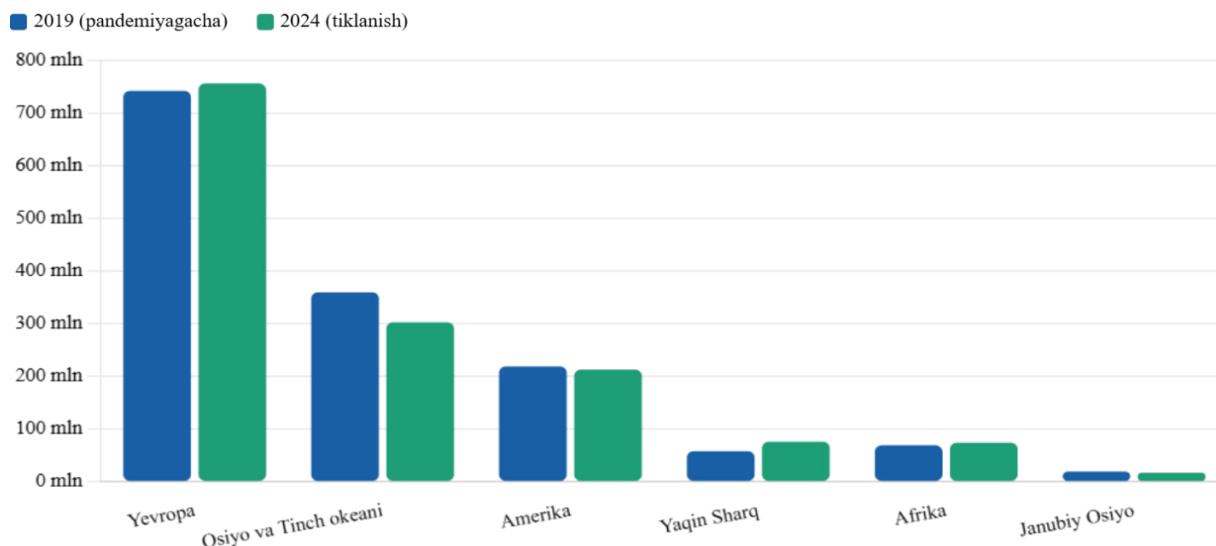
1-rasm. Xalqaro turizm oqimlarining 2015--2024-yillar davomidagi tendensiyasi²

Mintaqalar kesimida eng yuqori o'sish sur'ati Yaqin Sharq mintaqasida kuzatildi. Mazkur mintqa 2024-yilda pandemiyagacha bo'lgan darajadan 32 foiz yuqori natijaga erishib, 76 million nafar xalqaro turistni qabul qildi va tarixiy rekord qayd etdi.

Yevropa mintaqasi ham xalqaro turizm bozorida yetakchi o'rnini saqlab qoldi. 2024-yilda mintaqaga tashrif buyurgan xalqaro turistlar soni 757 million nafarga yetib, 2019-yil ko'rsatkichiga nisbatan 1 foiz o'sishni namoyon etdi. Bu natija Yevropaning global turizm markazi sifatidagi mavqeini yana bir bor tasdiqlaydi.

Afrika mintaqasi ham ijobiy rivojlanish dinamikasini qayd etdi. Xususan, 2024-yilda mintaqaga 74 million nafar xalqaro turist tashrif buyurdi, bu esa 2019-yil darajasidan 7 foiz yuqori ko'rsatkich hisoblanadi. Ushbu natija mintaqada turizm infratuzilmasining rivojlanishi va xalqaro turistik jozibadorlikning ortib borayotganidan dalolat beradi.

Osiyo va Tinch okeani mintaqasi esa tiklanish sur'atlari bo'yicha boshqa mintaqalarga nisbatan sekinroq natijani namoyish etdi. E-UNWTO ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda mazkur mintqa pandemiyagacha bo'lgan 2019-yil darajasining 82 foizigagina erisha oldi. Bu holat, asosan, Xitoy hamda Janubi-Sharqiy Osiyoning ayrim mamlakatlarida xalqaro sayohatlar bilan bog'liq cheklovlarning nisbatan kechroq bekor qilingani bilan izohlanadi (2-rasm).

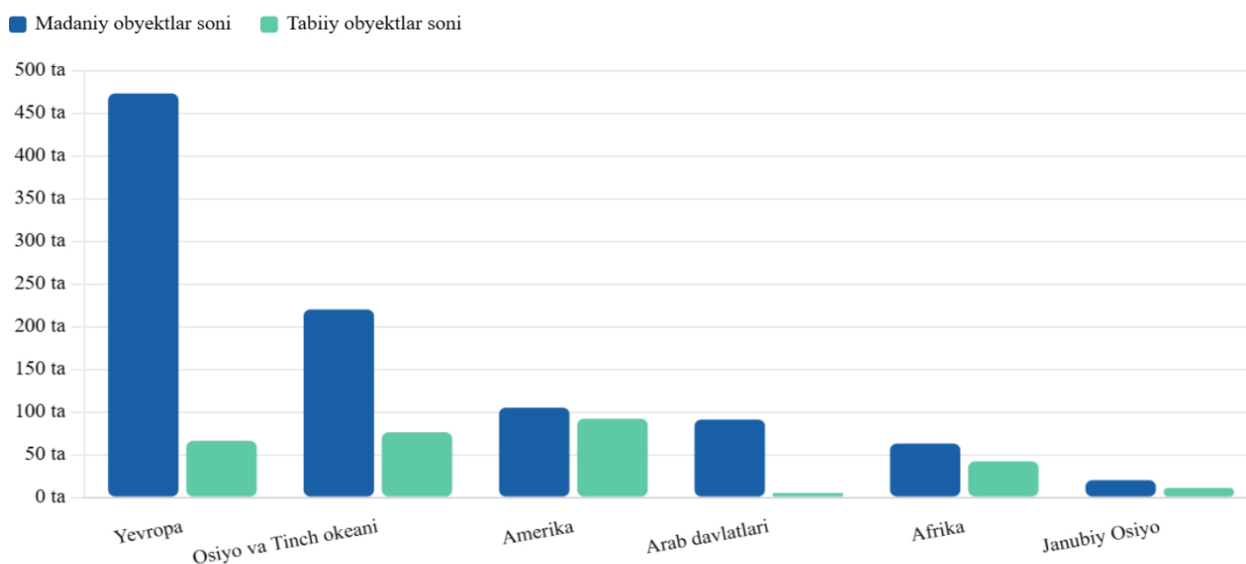

2-rasm. Mintaqaviy taqqoslama tahlil³

2024-yil oktabr holatiga ko'ra, UNESCO Butunjahon merosi ro'yxatiga dunyoning 170 ta davlatida joylashgan jami 1 248 ta obyekt kiritilgan. Shundan 972 tasi madaniy meros obyektlari, 235 tasi tabiiy meros obyektlari va 41 tasi aralash toifadagi obyektlardan iborat.

Madaniy meros obyektlarining hududlar bo'yicha taqsimotida sezilarli nomutanosiblik kuzatiladi. Xususan, hududiy maydoni jihatidan Afrikadan bir necha baravar kichik bo'lgan Yevropa mintaqasida 473 ta madaniy meros obyekti ro'yxatga olingan bo'lsa, Afrika mintaqasida ularning soni 63 tani tashkil etadi. Bu holat tarixiy merosni xalqaro miqyosda e'tirof etish, muhofaza qilish va turizm infratuzilmasini rivojlantirish darajasidagi tafovutlarni aks ettiradi.

Osiyo va Tinch okeani mintaqasi 220 ta madaniy meros obyekti bilan ikkinchi o'rinni egallagan bo'lsa, Amerika mintaqasi 105 ta obyekt bilan uchinchi o'rinda qayd etilgan. Mazkur ko'rsatkichlar UNESCO Butunjahon merosi obyektlarining geografik taqsimoti mintaqalar o'rtasida bir xil emasligini hamda ayrim hududlarda madaniy meros salohiyatidan foydalanish imkoniyatlari nisbatan yuqori ekanligini ko'rsatadi (3-rasm).

Jami obyektlar
1 248

Madaniy obyektlar
972

Davlatlar soni
170

3-rasm. UNESCO madaniy meros obyektlari va mintaqaviy taqsimoti⁴

3 Muallif ishlanmasi
4 Muallif ishlanmasi

UNWTO ma'lumotlariga ko'ra, xalqaro turistlarning o'rtacha 39 foizdan ortig'i madaniy turistlar toifasiga kiradi. Ushbu ko'rsatkich so'nggi yillarda barqaror o'sish tendensiyasini namoyon etib, madaniy turizmning jahon turizm bozoridagi ahamiyati tobora ortib borayotganini tasdiqlaydi.

Yevropa Ittifoqining 27 ta davlati misolida amalga oshirilgan panel ma'lumotlar tahlili natijalari UNESCO Butunjahon merosi obyektlarining xalqaro turizm oqimlariga sezilarli ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, UNESCO ro'yxatiga kiritilgan har bir yangi obyekt xalqaro turistlar sonining o'rtacha 0,22 foizga oshishiga xizmat qiladi. Mazkur ko'rsatkich madaniy omillar orasida eng yuqori ta'sir kuchiga ega determinantlardan biri sifatida baholanadi.

Shuningdek, UNESCO maqomiga ega bo'lgan obyektlar xalqaro miqyosdagi tan olinuvchanlik darajasining oshishi, turistik infratuzilmaning rivojlanishi va hududning marketing salohiyati kuchayishi orqali turizm oqimlarining o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Natijada madaniy meros obyektlari nafaqat tarixiy va madaniy qadriyat sifatida, balki turizm rivojlanishini rag'batlantiruvchi muhim iqtisodiy resurs sifatida ham namoyon bo'ladi.

Quyida 2-jadvalda 2015–2024-yillar davomida xalqaro turizm va madaniy meros bilan bog'liq asosiy ko'rsatkichlar jamlangan (2-jadval).

2-jadval

Xalqaro turizmdagi asosiy ko'rsatkichlar (2015-2024)

Yil	Turistlar soni (mlrd)	O'zgarish (%)	Holat
2015	1,19	+4,6	O'sish davri
2017	1,33	+7,2	Eng yuqori o'sish
2019	1,50	+3,8	Rekord (pandemiyagacha)
2020	0,40	-73,0	Pandemiya inqirozi
2022	0,96	+113,3	Tiklanish boshlandi
2023	1,30	+35,0	88% tiklanish
2024	1,40	+11,0	To'liq tiklanish (99%)

Manba: UNWTO World Tourism Barometer, 2015-2025

2015–2024-yillar davomidagi trend tahlili xalqaro turizmning pandemiya kabi misli ko'rilmagan inqiroz sharoitlarida ham tiklanish salohiyatiga ega ekanligini ko'rsatdi. Xususan, 2019-yilda 1,5 milliard nafar xalqaro turist qayd etilgan bo'lsa, 2024-yilda ushbu ko'rsatkich 1,4 milliard nafarga yetib, pandemiyagacha bo'lgan darajaning 99 foizini tashkil etdi. Mazkur tiklanish jarayonida madaniy meros obyektlari muhim jalb qiluvchi omil (pull factor) sifatida namoyon bo'ldi.

Timothy (2020) ta'kidlaganidek, madaniy meros turistlarga boshqa hududlarda uchramaydigan noyob va autentik tajribalarni taqdim etadi. Aynan shu jihat madaniy turizmni boshqa turizm turlaridan ajratib turuvchi asosiy xususiyatlardan biri hisoblanadi. Shu sababli madaniy meros obyektlari xalqaro turizm oqimlarining barqarorligini ta'minlashda muhim strategik resurs sifatida namoyon bo'lmoqda.

Tadqiqot natijalari mintaqalar o'rtasida sezilarli farqlar mavjudligini ko'rsatdi. Jumladan, Yaqin Sharq mintaqasi 2024-yilda pandemiyagacha bo'lgan darajaga nisbatan 32 foiz yuqori natijaga erishgan bo'lsa, Osiyo va Tinch okeani mintaqasi 2019-yil ko'rsatkichining 82 foizigagina tiklana oldi.

Mazkur tafovutlarni faqat transport yoki tashkiliy omillar bilan izohlash yetarli emas. UNESCO Butunjahon merosi obyektlarining hududlar bo'yicha notekis taqsimlanganligi ham muhim omillardan biri hisoblanadi. Xususan, Yevropada 473 ta madaniy meros obyekti mavjud bo'lsa, Afrikada ularning soni 63 tani tashkil etadi. Ilmiy tadqiqotlar natijalariga ko'ra, UNESCO ro'yxatiga kiritilgan har bir yangi obyekt xalqaro turistlar sonining o'rtacha 0,22 foizga oshishiga xizmat qiladi. Bu esa madaniy meros salohiyati va turizm oqimlari o'rtasida muayyan bog'liqlik mavjudligini tasdiqlaydi.

McKercher va Du Cros (2002) tomonidan ishlab chiqilgan madaniy turizm modeli ham ushbu xulosani qo'llab-quvvatlaydi. Unga ko'ra, boy madaniy meros resurslariga ega hududlar turistlarni ko'proq jalb qilish imkoniyatiga ega. Shu bilan birga, mavjud resurslarni samarali boshqarish va turizm mahsulotiga aylantirish darajasi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Yevropaning xalqaro turizm bozoridagi yetakchi mavqei nafaqat madaniy obyektlar soni, balki ularni samarali boshqarish va turistik mahsulot sifatida rivojlantirish darajasi bilan ham izohlanadi.

Xalqaro turistlarning 39 foizdan ortig'ining madaniy turistlar sifatida tasniflanishi hamda UNWTOga a'zo davlatlarning 89 foizi madaniy turizmni milliy turizm siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilagani ushbu sohaning strategik ahamiyatini yaqqol namoyon etadi.

Richards (2018) qayd etganidek, madaniy turizm bugungi kunda tor doiradagi iste'molchilar segmentiga xizmat qiluvchi yo'nalishdan global turizmning muhim tarkibiy qismiga aylangan. Ushbu tendensiya davlatlar oldiga yangi vazifalarni qo'yimoqda. Bir tomondan, madaniy meros obyektlaridan iqtisodiy samaradorlikni oshirish maqsadida foydalanish zarur bo'lsa, ikkinchi tomondan, ularni asrab-avaylash va kelajak avlodlarga yetkazish masalasi dolzarbligicha qolmoqda. Shu sababli madaniy merosni muhofaza qilish va undan turizm maqsadlarida oqilona foydalanish o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash zamonaviy turizm siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqotda madaniy meros obyektlari va xalqaro turizm oqimlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik 2015–2024-yillar davridagi UNWTO va UNESCO statistik ma'lumotlari asosida deskriptiv statistika hamda trend tahlili usullari yordamida o'rganildi. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi muhim xulosalar shakllantirildi.

Birinchidan, xalqaro turizm so'nggi o'n yillik davomida barqaror o'sish tendensiyasini namoyon etdi. Xususan, 2019-yilda xalqaro turistlar soni 1,5 milliard nafarga yetib, tarixiy rekord qayd etilgan bo'lsa, 2024-yilda ushbu ko'rsatkich 1,4 milliard nafarga yetib, pandemiyagacha bo'lgan darajaning 99 foizini tikladi. Bu holat turizm sektorining yuqori darajadagi moslashuvchanligi va tiklanish salohiyatini tasdiqlaydi.

Ikkinchidan, madaniy meros xalqaro turizm oqimlarining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Xalqaro turistlarning 39 foizdan ortig'ining madaniy turistlar sifatida tasniflanishi hamda UNESCO Butunjahon merosi maqomiga ega obyektlar joylashgan hududlarda turizm oqimlarining o'rtacha 7–10 foizga oshishi madaniy merosning turizm iqtisodiyotidagi strategik ahamiyatini tasdiqlaydi.

Uchinchidan, madaniy meros obyektlarining mintaqalar bo'yicha taqsimotida sezilarli tafovutlar mavjudligi aniqlandi. Xususan, Yevropada 473 ta madaniy meros obyekti ro'yxatga olingan bo'lsa, Afrika mintaqasida ularning soni 63 tani tashkil etadi. Ushbu farqlar xalqaro turizm oqimlarining hududlar bo'yicha notekis shakllanishiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim omillardan biri sifatida namoyon bo'ladi.

To'rtinchidan, UNWTOga a'zo davlatlarning 89 foizi madaniy turizmni milliy turizm siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilagan. Bu esa madaniy turizmning iqtisodiy rivojlanish, hududiy jozibadorlikni oshirish va madaniy almashinuvni rivojlantirishdagi strategik ahamiyatini ko'rsatadi. Shu bilan birga, madaniy meros obyektlarini asrash va ulardan turizm maqsadlarida samarali foydalanish o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash masalasi dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi amaliy tavsiyalar ilgari suriladi:

UNESCO Butunjahon merosi ro'yxatiga yangi obyektlarni kiritish jarayonlarini, ayniqsa Afrika va Janubiy Osiyo kabi salohiyati nisbatan kamroq namoyon bo'layotgan mintaqalarda qo'llab-quvvatlash;

madaniy meros obyektlari atrofida zamonaviy turizm infratuzilmasini rivojlantirish;

madaniy merosni muhofaza qilish va turizm daromadlarini oshirish maqsadlarini uyg'unlashtiruvchi barqaror boshqaruv modellarini joriy etish;

madaniy turizmni rivojlantirishda raqamli texnologiyalar va innovatsion marketing vositalaridan keng foydalanish.

Madaniy meros zamonaviy xalqaro turizm tizimining muhim tarkibiy qismi va rivojlanish omillaridan biri hisoblanadi. Uni asrash, samarali boshqarish va kelajak avlodlarga yetkazish nafaqat madaniy qadriyatlarni saqlash, balki uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash nuqtai nazaridan ham muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. McKercher, B., & Du Cros, H. (2002). *Cultural Tourism: The Partnership between Tourism and Cultural Heritage Management*. New York: Haworth Hospitality Press.
2. McKercher, B., Ho, P. S. Y., & Du Cros, H. (2005). Relationship between tourism and cultural heritage management: Evidence from Hong Kong. *Tourism Management*, 26(4), 539–548. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2004.02.018>
3. Richards, G. (2018). Cultural tourism: A review of recent research and trends. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 36, 12–21. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2018.03.005>
4. Timothy, D. J. (2011). *Cultural Heritage and Tourism: An Introduction* (1st ed.). Bristol: Channel View Publications.
5. Timothy, D. J. (2020). *Cultural Heritage and Tourism: An Introduction* (2nd ed.). Bristol: Channel View Publications. <https://doi.org/10.21832/TIMOTH7710>
6. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2018). *Report on Tourism and Culture Synergies*. Madrid: UNWTO. <https://doi.org/10.18111/9789284418978>
7. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2020). *World Tourism Barometer*, 18(1). Madrid: UNWTO. <https://doi.org/10.18111/wtobarometereng.2020.18.1.1>

8. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2024). *World Tourism Barometer*, 22(1). Madrid: UNWTO. <https://doi.org/10.18111/wtobarometereng.2024.22.1.1>
9. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2025). *World Tourism Barometer*, 23(1). Madrid: UNWTO. <https://doi.org/10.18111/wtobarometereng.2025.23.1.1>
10. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2024). *World Heritage List*. Paris: UNESCO.
11. Ciriaco-Valerio, J., et al. (2024). The influence of World Heritage Sites on tourism dynamics in the EU-27 nations. *Sustainability*, 16(20), 9090. <https://doi.org/10.3390/su16209090>
12. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2018). *Tourism Trends and Policies 2018*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/tour-2018-en>

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100